

Herijking,' vroeg ik een tijdje geleden aan een medewerker van het ministerie van Buitenlandse Zaken, 'hoe vertalen jullie dat?' Hij pakte een woordenboek en bladerde erin. Het duurde even voordat hij het antwoord had gevonden. 'Regauge,' zei hij, 'in het Engels heet herijken to regauge.'

Nooit van gehoord, dacht ik, toen ik het zelf opzocht. Waarom hebben ze het op Buitenlandse Zaken niet gewoon over een *foreign policy review*, een herziening van het buitenlands beleid? Dat snappen de Amerikanen tenminste ook. En zelfs de Duitsers weten wat ze zich daarbij moeten voorstellen nu na de ineenstorting van de bipolaire statische wereld van de Koude Oorlog de negentiende-eeuwse *balance of power* lijkt terug te keren.

Volgens de Dikke van Dale betekent herijken 'het opnieuw ijken' van maten en gewichten. Bij 'ijken' staat: 'het toetsen aan de gestelde eisen, ze indien nodig en mogelijk daaraan doen beantwoorden, en ten bewijze daarvan er een merkteken (ijk) op zetten.' Dat klinkt goed. Het klinkt ook heel Hollands. Betrouwbaar, degelijk. Het klinkt even solide als het eikenhout van de meubelfabriek uit Oisterwijk wier tafels en stoelen 'klop klop' in de jaren zeventig buitengewoon populair waren.

Onwillekeurig moest ik hieraan denken toen een Duitse kennis onlangs het begrip herijking in de mond nam. 'Herr Eiking,' zei hij proevend, en midden in het woord liet hij een pauze vallen. Hij sprak het uit alsof het om een mens ging, om een man met een vrouw die op hem wacht en een trits kindertjes voor wie de toekomst open ligt: de familie IJking. Ik zag ze voor me op de 'Apenrots', zoals het departement van Buitenlandse Zaken in Den Haag wordt genoemd.

De familie IJking: het klonk als een stripverhaal. Maar het was een drogbeeld. Er bestaat geen meneer IJking, geen mevrouw IJking, er zijn al helemaal geen kindertjes IJking. De herijking is een fictie, een mythe.

Plotseling was het woord tijdens de formatie opgedoken. Een van de onderhandelaars van 'paars' was ermee gekomen, een ander herhaalde het, zo gaan die dingen, zei D66-minister Van Mierlo van Buitenlandse Zaken onlangs. Het is Haags jargon. Ook PvdA-minister Melkert van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft het in Europees verband over een herijking van het sociale beleid.

De herijking is uit onmacht geboren, geeft Van Mierlo toe. De ware reden waarom er over het buitenlands beleid moet worden nagedacht is een financiële. Tijdens de formatie van het kabinet-Kok kwamen de drie partijen PvdA, VVD en D66 er budgettair gezien niet uit. Op het gebied van de buitenlandse politiek, Ontwikkelingssamenwerking en Defensie was een patstelling ontstaan.

De PvdA wilde verder bezuinigen op Defensie, de VVD op Ontwikkelingssamenwerking. VVD-leider Bolkestein vond het onaanvaardbaar als er nog eens 250 miljoen gulden van de defensiebegroting af ging, PvdA-onderhandelaar Wallage blokkeerde elke verlaging van de norm voor ontwikkelingshulp en wilde eerder méér besteden. Geen van de betrokkenen vond dat

de formatie op dit punt mocht vastlopen. Er was al maandenlang geduwd en getrokken, het regeerakkoord was bijna rond. Daarom koos premier Kok voor de vlucht naar voren. Net als bij de Betuwelijn of de sociale zekerheid waar PvdA en VVD lijnrecht tegenover elkaar stonden ten aanzien van hoogte en duur van de uitkeringen en de introductie van een 'ministelsel'. Om de kool en de geit te sparen schoof Kok het probleem volgens goed Haags gebruik een jaartje door. In de toelichting op de Miljoenennota is de opdracht aan de minister van Buitenlandse Zaken als volgt omschreven: 'De ingrijpende veranderingen in onze internationale omgeving geven aanleiding tot de positie van Nederland in de wereld opnieuw in perspectief te brengen. Doel van deze herijking is niet alleen de prioriteiten voor het buitenlands beleid opnieuw vast te stellen, maar evenzeer om de instrumenten van internationaal beleid in onderlinge samenhang toe te passen, zowel beleidsmatig en organisatorisch als financieel.'

Een hele mond vol. In de praktijk gaat het vooral om een andere aanpak van de ontwikkelingshulp, mede gebaseerd op de landenevaluaties van de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking te Velde. Er zal meer integratie moeten komen tussen Ontwikkelingssamenwerking, het buitenlands- en veiligheidsbeleid, internationaal economisch beleid en milieubeleid, aldus de *Hoofdpunten van het Regeringsbeleid*. Van Mierlo zal de herijking coördineren. Eind mei moet zijn departement de herijkingsnotitie af hebben. Nog voor het eind van de zomer, voor Prinsjesdag, wil het kabinet een besluit hebben genomen. De resultaten moeten worden verwerkt in het beleid voor 1996.

Het besluit de internationale uitgangspunten vijf jaar na de val van de Berlijnse Muur nog eens op een rijtje te zetten was verstandig. In wezen wist echter niemand wat er precies moest gebeuren. Niet voor niets had premier Kok de hele operatie aanvankelijk willen uitbesteden aan een denktank of een extern bureau dat zonder overdreven ambtelijke vooringenomenheid aanbevelingen kon doen. Na protesten vanuit het departement werd Buitenlandse Zaken zelf met de opdracht belast. De leiding bleef bij de minister. Maar de minister was moe en wist ook niet goed hoe het allemaal in zijn gang zou gaan. Van Mierlo (63) had een slopende driedubbele verkiezingsstrijd achter de rug, voor de gemeenteraad, de Tweede Kamer en het Europese Parlement, gevolgd door een lange, inspannende formatie. Eigenlijk wilde hij liever even uitblazen.

Tijd om bij te komen was er niet, tijd om na te denken nog minder. Er moest gewerkt worden. Eenmaal minister kwam hij terecht in de onherroepelijke tredmolen van internationale reizen, conferenties, bezoeken en ontvangsten.

Van Mierlo heeft toch niets te klagen, werd in Den Haag gempeld. Hij wilde zelf toch zo graag Buitenlandse Zaken hebben? Had hij het veel machtiger Binnenlandse Zaken niet aan de VVD afgestaan omdat hij zich als *freischwebende Intelligenz* niet wilde bezig houden met de onderhandelingen over de ambtenarenpensioenen?

Dat mag waar zijn, buitenlands beleid ligt hem nu eenmaal beter. In wezen was hij bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1994 aan zijn laatste rit als lijsttrekker van D66 begonnen. Voor

zijn afscheid wilde hij een oude wens vervullen. Van Mierlo is een denker, een kind van de Koude Oorlog, maar altijd bereid verder te kijken dan de grenzen van de twintigste eeuw. Een filosoof die zich in intellectueel opzicht Europeaan voelt. Voor hem is 'de natie-staat' te groot voor de kleine problemen en te klein voor de grote problemen,' zoals hij onlangs in een vraaggesprek zei. Slechts bij het voetballen, bij herdenkingen en als in het buitenland het volkslied klinkt kan hij worden betrapt op 'licht-patriottische aanvechtingen,' voegde hij eraan toe. Aanvankelijk kostte het hem moeite de slag te pakken te krijgen. In de Kamer las hij tot zijn eigen ergernis onvoorbereid ellenlange nietszeggende notities van zijn ambtenaren voor, en sprak hij over de Sovjetunie als hij Rusland bedoelde. Maar na het Kerstreces ging het beter. Eerst werd de nota over de uitbreiding van de Europese Unie aanvaard die het departement had samengesteld; in maart volgde de nota over het gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid.

Die laatste ambtelijke nota had nog veel voeten in de aarde. Dat was goed te merken tijdens de Duits-Nederlandse topontmoeting in Ebenhausen (zie elders in dit nummer). Terwijl oud-premier Lubbers er ontspannen de verzoening vierde met buitenland-adviseur Bitterlich van Bondskanselier Kohl, zaten drie topambtenaren van Buitenlandse Zaken in trui 's avonds laat in de *Dorfstube* over de laatste details met elkaar te delibereren alsof het acht uur in de morgen was.

Eenmaal terug in Den Haag wist Van Mierlo de betrokkenen op één lijn te krijgen. Toen was hij al naar Suriname geweest en naar de Verenigde Staten met premier Kok. William Coke, sprak de nieuwslezer van CNN opgewekt toen de persconferentie met president Clinton *live* werd uitgezonden vanuit het Witte Huis. Met Kok staat de minister op goede voet. Wat de premier zegt komt uit de koker van Buitenlandse Zaken. Zolang Van

Mierlo de eerstverantwoordelijke blijft en Algemene Zaken, het departement van de minister-president, niet het beleid bepaalt, vindt hij het best. Dat was onder CDA-premier Lubbers wel anders. Langzaam maar zeker raken ook de ambtenaren van Buitenlandse Zaken er aan gewend dat hun minister, die tegelijk vice-premier is, zich behalve met de wereld ook met de binnenlandse politiek bemoeit. 'Mensen die aan binnenlandse politiek doen, daar trekken ze een gezicht bij zoals ik, wanneer ik aan karnemelk denk,' zei Van Mierlo hierover. Zijn komst doet het departement goed. Eindelijk wordt het afgesloten bolwerk intensief betrokken bij de werkelijkheid van alledag.

Intussen blijkt de herijking een lastiger klus te zijn dan gedacht. Niet eens zozeer vanwege de inhoudelijke keuzes, maar vooral omdat er zoveel ambtenaren mee gemoed zijn. De lijnen in het buitenlands beleid staan vast. Onder Van Mierlo's voorganger Kooijmans (CDA) werd de steven al gewend: van een bescheiden en soms brutale vazal onder de Amerikaanse atoomparaplus werden we, zij het aarzelend, een continentalere, zelfbewuster Europese natie. Veel valt er overigens niet te veranderen aan de constanten in de buitenlandse politiek. Er kunnen hoogstens andere accenten worden gezet. In navolging van de Utrechtse historicus Boogman heeft de huidige minister van Defensie Voorhoeve (VVD) dat goed aangegeven in zijn boek *Peace, profits and principle (A study of Dutch Foreign Policy)* uit 1979.

Naast de maritieme, neutralistische, Atlantische koers van de Hollandse kooplieden uit de Gouden Eeuw heeft er steeds een continentale, expansieve Europese stroming bestaan die door het Huis van Oranje werd aangevoerd. Deze tegenstrijdige tendensen wisselden elkaar tot ver in deze eeuw af. Na 1945 werd de afzijdigheid vervangen door de Amerikaanse protectie en vertaalde het Oranjestische expansionisme zich in toetreding tot de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, en de

Atlantisch Perspectief

MAGAZINE VOOR VEILIGHEIDSVRAAGSTUKKEN EN TRANSATLANTISCHE BETREKKINGEN

Neem nu een jaarabonnement op Atlantisch Perspectief voor f 25,-
Studenten en scholen betalen f 15,-
Atlantisch Perspectief verschijnt 8 maal per jaar.

U kunt ook begunstiger worden.
Voor f 60,- per jaar ontvangt u ook de andere publicaties van de Atlantische Commissie en uitnodigingen voor lezingen, seminars en conferenties die de Atlantische Commissie organiseert.

Knip de bon uit en stuur die naar de Atlantische Commissie, Antwoordnummer 304 (geen postzegel nodig), 2500 EB DEN HAAG.

Ja, ik neem nu een abonnement op Atlantisch Perspectief.

Ja, ik word begunstiger van de Atlantische Commissie en ontvang als welkomstgeschenk het "Lexicon Politiek Militair Strategische termen" van drs K.A. Nederlof.

Naam:.....

Adres:.....

Woonplaats:.....

Europese Economische Gemeenschap, de voorloper van de huidige Europese Unie.

In de jaren zeventig kreeg een derde stroming de overhand: het mondiaal idealisme, waarvan de oorsprong tot ver in de negentiende eeuw terug reikt. Deze stroming is onder meer terug te vinden bij Ontwikkelingssamenwerking. Hier valt de oude zendingdrang te herkennen: Nederland wil vooral goed doen.

Niet de wortels van het buitenlands beleid staan ter discussie, maar de mate van samenhang in bovengenoemde driestemmige canon. Daarbij moet, conform de zakelijker tijdgeest van de jaren negentig, de derde stem een toontje lager zingen. Die stem wordt gerepresenteerd door Ontwikkelingssamenwerking. De Europese stem daarentegen zal nog een tikje harder gaan klinken. Dat is de lijn die het kabinet-Kok bewandelt.

Al pleitten premier Kok en minister Van Mierlo afgelopen maand in Washington voor blijvende nauwe banden met de VS, zonder goede betrekkingen met de naaste buurlanden kan de Nederlandse politiek niet bestaan. Dat werd al in de regeringsverklaring van afgelopen herfst geconstateerd. Om de band met Duitsland te verbeteren kreeg *King* Kohl begin dit jaar nog een fraai diner aangeboden op het Catshuis. De aanwezige Nederlanders bogen als baronnen voor hun soeverein. Juist dit jaar vindt het ene na het andere congres plaats over de betrekkingen met ons belangrijkste buurland.

De inhoudelijke lijnen van het buitenlands beleid zijn helder, de accentverschuiving richting Duitsland en Europa is dat ook. Wat onduidelijk is welke bureaus straks waar komen te staan en hoeveel geld de herijking gaat kosten. Met andere woorden: welke afdeling van welk departement wint, welke afdeling verliest? Het gaat niet alleen om Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking. In elk geval Defensie en Economische Zaken zijn er direct bij betrokken. In plaats van een nieuwe

standpuntbepaling komt de herijking vooral neer op een ambtelijke herschikking op de 'Apenrots'. De kans is groot dat Ontwikkelingssamenwerking wordt gereduceerd tot een staatssecretariaat. Defensie zal wel een zelfstandig departement blijven. Daar zit hem de crux. Buitenlandse Zaken wordt door elkaar geschud. Dat levert spanning op. Die spanning moet met veel geduld en praten worden weggemasseerd. 'Als je in Den Haag iets wilt veranderen in een ambtelijke organisatie, stuit je op competenties en prestige,' zei Van Mierlo begin maart hierover. De ambtenarij wikt, de minister beschikt. Maar de vraag is gewettigd of de herijking méér is dan een zilveren doosje met een strik erop en niets erin.

Gevolg van de herijking moet zijn dat er een strakkere coördinatie van het buitenlands beleid ontstaat. Dat is wenselijk. De meeste departementen ook Landbouw, VROM en Onderwijs doen op hun eigen manier zaken met het buitenland. In het kader van de verdere Europese integratie dienen de verschillende afspraken *sowieso* beter op elkaar te worden afgestemd. Dat is in het belang van Nederland. Het Nederlands belang is méér dan alleen snijbloemen en kaas. In dit verband heeft Bolkestein gelijk: iets minder idealisme en iets meer *Realpolitik*, alstublieft.

Of de herijking slecht uitpakt voor de familie IJking? Waarschijnlijk niet. Hoogstens zal ze moeten verhuizen, misschien wel naar het buitenland, naar een van de nieuwe ambassades die er volgens de minister moet komen. Als het aan Van Mierlo ligt, levert de herijking immers banen op. Het buitenlands beleid van een klein land gaat eerder meer dan minder kosten, zei hij. Er is genoeg te doen al dan niet voorzien van een ambtelijk ijk.

Drs W.P.M. Wansink is historicus en politiek redacteur bij het weekblad Elsevier.